

Ders 13

23 Ekim 2006

Bölüm 1. Bireysellik Üzerine Hobbes

Profesör Steven Smith: Nerede kalmıştık? Evet, bugün Hobbes'un en ünlü buluşu, en ünlü metaforu ve en ünlü kavramı olan doğa durumu ile devam edeceğiz. Geçen dersin sonunda Hobbes'un asıl sorusu olan otorite problemini, otoriteyi neyin mümkün kıldığını, onu meşru kılan şeyin ne olduğunu ve bu sorunu çözmek için de doğal olarak içinde var olduğumuz doğa durumu metaforunu ortaya çıkardığını açıklamaya çalışmıştım. Hobbes'un doğa durumu Aristoteles'in doğal amaç ya da doğal *telosuna* taban tabana zıt bir konumda bulunmaktadır. Doğa durumu Aristoteles'in inandığı gibi bizim mükemmelliğimizi, mükemmelliğimiz durumunu içermez. Hobbes için doğa durumu otorite boşluğundaki, kural koyan ya da yöneten kimsenin olmadığı durumdaki insan yaşamı gibi bir şeydir. Kriz dönemlerinde ve 1640'ların İngiltere'sinde olduğu gibi iç savaş dönemleri türünden böyle bir durumda insanlar nasıl olurlardı? Geçen dersin sonunda da söylediğim gibi, birçok bakımdan, doğa durumu Hobbes'un kitabın başında ortaya koyduğu bilimsel yönteminin uzantısı olarak anlaşılabilir. Hobbes'un söylediği gibi, insanı laboratuarda bir deney tüpündeymişçesine düşünelim. Haydi şimdi insanı tüm sosyal bağlarından ve geleneklerinden sıyralım. Tüm bu sosyal bağlardan ve siyasi ilişkilerden soyutlandıklarında tıpkı kimyasal maddeler gibi birbirleriyle nasıl etkileştiklerine bir bakalım.

Hobbes bu çizgide çalışmaktadır ancak onun deyim yerindeyse bu bilimsel doğa durumu kavramı tüm hikâyeyi açıklamak için yeterli değildir çünkü Hobbes'un doğa durumunun altında güçlü bir ahlaki kavramsallaştırma, insana yönelik ahlaki bir fikir yatmaktadır. Bugün bahsetmek istediğim konuyu da bu durum oluşturmaktadır. Hobbes birçok yönüyle, garip görünecek olsa da, bir ahlakçıdır. Nasıl olup ta gaddar ve aksi bir ihtiyar olan Thomas Hobbes insan doğasının veya insan durumunun ahlaki bir kavramlaştırmasına sahip bir ahlakçı olarak görülebilir? Bugün bunu size açıklayacağım. Doğa durumunu karakterize etmede bize yardımcı olabilecek kavram bireyselliktir. Hobbes bize, ahlaki eylemliliği uygulamanın yani, başkalarının yaptığına maruz kalmaktansa kendimizin eylememizin ne demek olduğunu gösterir. Hobbes

ahlak söylemimize bireyselliği kazandıran kişidir. Ve bu kavram, birey olmanın, ahlaki bir ajan olmanın ne anlam taşıdığı kavramı, 17. yy öncesinde var olan bir anlayış değildir. Değil daha öncesi, Rönesans'a kadar insanlar kendilerini esasen birey olarak değil bir ailenin, sınıfın, loncanın, dini bir grubun, şehrin ya da buna benzer birçok şeyin bir üyesi ya da parçası olarak tanımlamaktaydılar. Bir kimsenin bir "benliğe" ya da bir egoya sahip olduğu fikri anlaşılamazdı. Hatta 19. yüzyıl gibi geç bir dönemde Alexis de Tocqueville *Amerika'da Demokrasî*'de "bireysellik yeni bir fikirden doğan yeni bir ifadedir" demektedir. Bu fikir Tocqueville'e 19. yy sonlarına doğru yeni bir fikir olarak görünmüştür. Benim söylemeye çalıştığım şey ise bu fikrin en azından kısmen ve belki de büyük oranda Hobbes'a geri götürülebileceğidir.

Peki Hobbes'un bireyi nasıldır? Hobbes bizi, kendimizi içinde bulduğumuz bağlantılar ağından soyutlayarak ele alır. İlk bölümlerde de bahsettiği gibi bizler Hobbes'a göre seçme isteği ve iradesi olan varlıklarız. Kitabın açış bölümlerinde bizlerin temel özelliği irade ve tercih olan varlıklar olduğumuzu belirtir. Bizler irade kullanımı öncelikli özelliği olan varlıklarız ve insanlar olarak mutluluğumuzun çoğu irademizi uygulama ve seçim yapma kapasitemizi kullanmamıza bağlıdır. Hobbes için yaşam, sürekli irade kullanımı ve sürekli tercihte bulunma üzerine bir pratiktir. Bu pratik zaman zaman sekteye uğratılabilir ancak sadece ölümle tamamıyla sona erecektir. Hobbes'un bireyselliği veya bireycilik, yaşamın sunduğu iyilikler için rekabette başarı olarak anlaşılabilir bu insan refahı algısı veya insan algısı ile yakından ilgilidir. 6. bölümde "insanın zaman zaman arzu ettiklerini elde etmedeki sürekli başarısı mutluluk veya saadet denen şeydir. Bizim refahımız arzularımızın nesnelere, tercihlerimizin nesnelere elde edebilme yeteneğimize bağlıdır" der ve şöyle devam eder: "zira biz bu dünyada yaşadığımız sürece sürekli bir zihin huzuru, sürekli huzur diye bir şey yoktur çünkü hayatın kendisi hareketten ibarettir ve duyular olmadan olamayacağı gibi hiçbir zaman istek ve korkulardan da bağımsız değildir." Bunlar insan yaşamının özellikleridir, his, korku, istek, bir şey ve sonra başka bir şey şeklinde devam eden sürekli istek. Hobbes'a göre bu gerçek sadece insan davranışının fiziksel ve olgusal bir tasviri olmayıp [aynı zamanda] ahlaki bir durumdur zira her birimiz sevmek veya sevmemek, hoşlanmak veya hoşlanmamak, arzu etmek veya kaçınmaktan oluşan bir dizi aktiviteler yığınıdır. Yaşam Hobbes için rekabet ve mücadeledir ve bu mücadele sadece kıt olan kaynaklar için değil insanın değer verebileceği, örneğin onur gibi, her şey için geçerlidir.

Hobbes insan arzularının çokluğu ve çeşitliliğinden tıpkı Montaigne ve bazı diğer kimseler gibi büyülenmiştir. Bir kişiyi kahkahaya boğan şey bir başkasını ağlatabilmekte, bir kişiyi imana ve duaya yönlendiren şey diğerini dalga geçmeye yönlendirebilmektedir. Ahlaki terimler bile "iyi" ve "kötü" gibi terimler bile bizim hoşnutluk ve hoşnutsuzluklarımızın ifadesidir. Ona göre bir şeyi iyi olduğu için sevmeyiz onu sevdiğimiz için iyi deriz. Aynı şey diğer ahlaki nitelikler ve özellikler için de geçerlidir. Bunlar isteklerimizin ve psikolojik durumumuzun ifadesidirler ve arzularımızın nesnelere için hepimizin tecrübe ettiği genel rekabetin temeli işte bu bireyciliktir. Bundan insanların doğal durumunun bir rekabet, mücadele, düşmanlık ve savaş durumu olduğunu çıkarmıştır. 11. bölümün ünlü bir paragrafında Hobbes şöyle demiştir: "tüm insanlığın genel bir eğilimi ancak ölümle son bulacak olan sürekli ve huzursuz bir sınırsız güç isteğidir." Onun ifadesiyle, bu "tüm insanlığın genel bir eğilimi," bu sürekli huzursuzluk ve hareket ve bizim bireyselliğimizin ifadesi ve Hobbes'un bireyciliği olarak adlandırdığım şey, Hobbes'ta merkezi olan başka bir özellikle de bağlantılıdır ve hatta onun tarafından sağlanmıştır. Bu özellik onun şüpheliğidir.

Bölüm 2. Hobbes'un Şüpheli Bilgi Anlayışı

Montaigne, Descartes, Spinoza gibi birçok büyük erken modern filozof gibi Hobbes da "neyi bilebilirim?" veya bir diğer ifadeyle "neye inanmaya hakkım var?" sorusuna kilitlenmiştir. *Leviathan*'da Hobbes'un şüpheli bilgi anlayışını birçok pasajda gözlemlemek mümkündür. Doğru, değil mi? O inançlarımızı hiçbir şekilde temellendiremeyeceğimiz için şüpheli olmayıp, inançlarımızın insan dışı, aşkın hiçbir kaynağının olamayacağını düşünmesinden dolayı şüphelidir. Ona göre bilgimizin nihai temelinden emin olmamız mümkün değildir, bunu düşünmüş olabilirsiniz, bu durum adlandırma ve varlıkları doğru tanımlama gibi şeylere atfettiği önemi açıklar. Yine ünlü bir pasajda şöyle der Hobbes: "akıl, hesaplama ve yani üzerinde uzlaşılan adların sonuçlarının birbiriyle toplanması ve birbirinden çıkartılmasından başka bir şey değildir."

Bir diğer deyişle, bilgi Hobbes için insanın oluşturduğu bir şeydir ve insanın uzlaşması üzerine kuruludur. Şüpheli bilgi anlayışı ya da bilginin temeline ilişkin şüpheli yaklaşımın Hobbes için çok daha kapsamlı sonuçları vardır. Hobbes'a göre eğer tüm bilgi ortak terimler üzerindeki uzlaşmaya dayanıyor ise, o bundan bizim

aklımızın, rasyonalitemizin Platon ya da Aristoteles'in ilahi *Noos* diyecekleri ilahi akıl ile hiçbir ortaklığımızın ya da payımızın olmadığını çıkarır. Bizim aklımızda ilahi bir kıvılcım yoktur. Aklımız vicdanımızın sesini ya da ona kesinlik içeren bir temel verme iddiasındaki hiçbir şeyi teyit etmez. Bazı şeylere affettiğimiz kesinlikler Hobbes için her zaman geçicidir. Onlar deneyim sonucu elde edilmiştir ve muhtemel gelecek deneyimlerin ışığında sürekli revizyona tabi olacaktır. Bu yine tecrübî bilgidir. Bilginin kaynağı üzerindeki bu türden şüpheciliğin Hobbes için din ve dini hoşgörü üzerinde de birtakım sonuçları bulunmaktadır.

Hobbes 12. bölümde “dinin insandan başka hiçbir işareti ya da ürünü yoktur” der. Bu şu anlama gelmektedir: dinin varlığının nedenleri insan aklının nedenleri sorgulama vesvesesinde yatmaktadır. Çünkü Hobbes'a göre nedenlerden, şeylerin nedenlerinden habersiz doğarız ve başlangıçları ve ilk çıkış noktasını aramaya başlarız, sonuç olarak da bu bizi, deyim yerindeyse, her şeyin ilk nedeni olarak Tanrının varlığı noktasına getirir. Dini bu şekilde rasyonel ele almasına ve dinin kaynağının insan aklının huzursuzluğunda yattığını düşünmesine rağmen Hobbes, vahiy ya da Tanrı'nın bizimle doğrudan iletişim kurma imkânını reddetmemiştir. Kabul etmediği şey kişinin kendisine vahyedildiğini iddia ettiği şeyi başkalarına dayatmasıdır. Çünkü birisine gelen vahiyi bir başkasının teyit etme imkânı yoktur. Hiç kimse vahyedilmiş bilgi iddialarını bir başkasına dayatamaz. Bu fikirler zamanında birçok insanın düşündüğü gibi Hobbes'u bir ateist yapar mı? Hayır. Onu sadece vahyedilmiş dinler konusunda şüphecisi yapar.

Bölüm 3. Doğa Durumu

Bu bireycilikten ve şüphecilikten, iradesini ortaya koyan ve tercih yapan bir hayat anlayışından, doğa durumunda çatışmaları çözecek standartlar olmamasından dolayı siyasetin merkezi meselesi ortaya çıkar. Bu, otoriteyi mümkün kılan şeyin ne olduğu ve biyolojik olarak bireysel olan insanları neyin ortak kurallara uymaya veya birbirlerine karşı ahlaki sorumluluk almaya sevk edeceği sorusudur. Bu nasıl mümkün olabilir? Hobbes kitabının neredeyse her sayfasında bu soruyu sorarak devam eder. Ancak bu soruya cevap vermeden önce Hobbes'un doğa durumuna ve “otoriteyi mümkün kılan nedir?” sorusunu cevaplamaya başlamak için doğa durumunu uygun bir başlangıç yeri yapan şeye biraz daha yakından bakmamız gerekmektedir.

Doğa durumunun istekleri, inançları, fikirleri ve sevip sevmedikleri şeyleri birbirlerinden farklı olan bireylerden oluştuğunu iddia etmek Hobbes için doğa durumunun aynı zamanda, bazen ona atfedildiği gibi, bir yalnızlık durumu olduğu anlamına gelmemektedir. Doğa durumunda insanlar birbirleriyle düzenli ya da devamlı ilişkilere sahip olabilir. Ancak ilişkileri [hukuki olarak] düzenlenmemiş ilişkilere sahiptir. Onlar otorite tarafından, kanun tarafından düzenlenmemişlerdir. Doğa durumu en temelde maksimum güvensizlik durumudur, onu sürdürecektir ortak kanunlar ve kurallara sahip olmayan düzenlenmemiş bir piyasa gibidir. Bireyciliğe yapılan vurgu, Aristoteles'in aksine, hiç kimsenin bir diğer kimse üzerinde doğal bir otoritesinin olmadığını söylemenin bir başka yoludur. Otorite ilişkileri, deyim yerindeyse, yönetilenlerin isteği ya da rızası ile ortaya çıkacak bir şeydir. Hobbes'a göre ilişkilerin doğa durumunda düzenlenmemiş olması doğa durumunu "herkesin herkese karşı" olduğu bir savaş durumu yapan şeydir. Herkesin herkese karşı olduğu bu savaş durumu formülasyonuna baktığımızda, bu durumun güvensizliğin hat safhada olduğu, kuralların ve kanunların artık işlemez olduğu bir iç savaş durumu olduğunu ve bunun istisnai bir durum olduğunu söylemek mümkündür. Bu insan yaşamında kaç kere olan bir şeydir? Ancak Hobbes, daha önce gördüğümüz Machiavelli gibi, bu istisnai durumu alıp bir norm haline getirmiştir. Bu normal durum olmuştur: güvensizlik, korku, çatışma ve benzeri.

Bu durum, yine, Hobbes için doğa durumunun sürekli bir çatışma hali olduğu anlamına gelmemektedir. Fakat doğa durumu sürekli bir korku ve güvensizlik durumudur. Evet, kitapta birçok harika pasaj vardır ve benim favorilerimden birisinde, "eğer bana inanmıyorsanız," burada şüphesizliğini görebilirsiniz, "kendi deneyimlerinize bir bakın ve haklı olup olmadığına karar verin" diye de devam ediyor. Yine "okuyucu kendi kendisine sorsun" der Hobbes. "Yolculuğa çıkarken yanına silah alır ve yol arkadaşının olduğundan emin olur. Yatmadan önce kapıyı kilitlet, hatta kendisine verilecek tüm zararları engelleyecek kanunlar ve polisler olduğunu bilse bile sandığını da kilitlet." Okuyucusuna, yola çıkarken yanınıza silah almanız ya da kapınızı, sandığınızı kilitlemeniz sizin çevrenizdeki insanlarla ilgili ne düşündüğünüzü gösterir diye sorar. "Bu davranışlarıyla benim sözlerimle yaptığım kadar insanlığı suçlamıyor mu?" der Hobbes. Bu güzel pasajda Hobbes'un muzipliğini görebilirsiniz. Peki ya siz der ve bu bir tür doğa durumu değildir. Siz silahlanarak yola çıktığınızda, kapılarınızı kilitlediğinizde, gece sandığınızı kilitlediğinizde siz tam olarak işleyen bir

toplumdasınız. Sizin davranışlarınız ve deneyiminiz basitçe benim söylediklerimi doğrulamıyor mu? Ve bu doğa durumu hakkında unutulması kolay olan bir şey söyler. Doğa durumu en azından Hobbes için zamanda geri giderek bulabileceğimiz antropolojik ilkel bir veri değildir. Rousseau'da göreceğiz, doğa durumundan daha çok bu şekilde bahsedecektir. Hobbes'a göre doğa durumu otoritenin var olmadığı her zaman vardır. Doğa durumu, garip şekilde sivil (siyasal) toplumda bile, yaşamımızın ya da malımızın mülkümüzün güvencede olmadığını düşündüğümüz her yer için geçerlidir. Aslında varılan nokta, hiçbir zaman doğa durumunun korku, endişe ve belirsizlik durumundan tam anlamıyla bağımsız olamayacağımızdır, belli bir dereceye değin tam olarak kurulmuş olan sivil toplumda bile.

Hobbes'un "gece yatmadan önce kapılarınızı kilitlemiyor musunuz? sorusuna tek istisna herhalde burada kampüste kalan, gece kapılarını kilitlemeyen ve bir şeyleri çalındığında da son derece şaşırılmış bir şekilde bu nasıl olabilir diye soran Yale öğrencileridir. Israrla kapılarını kilitlemeleri gerektiğini söylüyorum ancak bana inanmıyorlar, bana inanmıyorsunuz ama belki şimdi Hobbes söyleyince inanmışsınızdır. Her neyse, doğa durumu, güvensizlik ve çatışma durumudur. Peki, bu durumdan nasıl kurtulabiliriz? Bu da Hobbes'un kitabın geri kalanında cevap aradığı büyük sorudur. Doğa durumundan kurtulup sivil topluma ya da medeni yaşama geçmek için ne yapmak gerekmektedir? Çevremdekilerin aynı şekilde davranacağını beklemiyorsam, kendimin ve sahip olduklarımın güvenliği için gücümün yettiği her şeyi yapabilme hakkımdan nasıl vazgeçerim? Bu ekonomistlerin ve onlar gibi kişilerin mahkûmun ikilemi dedikleri şeyin klasik bir örneğidir. Eğer karşımdakinin de aynı şekilde karşılık vereceğine dair bir beklentim ya da rasyonel bir nedenim yoksa neden o şekilde davranayım ki?

Hobbes'un doğa durumunun üyeleri klasik mahkûmun ikilemi problemini yaşıyor görünmektedirler. Belki de şöyle söyleyebiliriz ya da Hobbes söyleyebilir, barışı sağlamak için her şeye yönelik hakkımızdan vazgeçmemiz rasyonel bir şeydir. Bizler rasyonel varlıklarız ve barışı ve huzuru aramak rasyonel bir şeydir. Ancak unutmayın ki, bu tam da Hobbes'un söylemediği şeydir, o bunu söylememiştir. Siyasetin rasyonel aktör modeline sahip olmaktan çok, o irrasyonel bir aktör modeli ile çalışır. İnsan psikolojisinin baskın unsurunun akıl değil tutkularımız olduğunu düşünmektedir, arzularımız, kaçınmalarımız ve tutkularımız. Hobbes'un insan tutkularının çeşitliliğini

vurgulamış olduğunu söylemiş olsam da, o insan doğasında evrensel olarak baskın gelen iki temel tutku olduğunu düşünmüştür. Bu tutkular gurur ve korkudur.

Bölüm 4. Gurur ve Korku: İnsan Doğasının Egemen Tutkuları

Gurur ve korku, Machiavelli'nin iki büyük sosyal sınıf olan zengin ve yoksul sınıfın iki mizacı olarak belirlediği şeylerin, zengin ve güçlülerin başkaları üzerinde hâkimiyet kurma arzuları ve zayıfların yönetilmeme arzusunun Hobbesçu karşılığıdır. Machiavelli bunları iki "umori," iki salgı olarak isimlendirmişti. Hobbes da benzer biçimde bir model üzerinden ilerlemiştir. Hobbes gerçekten büyük bir siyaset psikologu idi. İki büyük tutku; gurur ve korku. Ona göre gurur önde olma tutkusu, hayat denen yarışta birinci olma ve birinci görülme arzusudur. Gururlu insanlar yetenekleri hakkında kendine güvenden artık ayakları yerden kesilmiş insanlardır, hepimiz böyle kişiler biliriz, mesela Yale öğrencileri gibi, öyle değil mi? Güvenden ayakları yerden kesiliyor, bir tür alfa tipi. Machiavelli olsa onları yeteneklerinden emin olan, adam gibi adam olarak isimlendirebilirdi.

Fakat Hobbes insan gururunu çok iyi açığa çıkaranlardandır. Ona göre gurur, kibir ve kendini beğenmişlik ile eş değerdir. Bu bir tür kişinin kendi gücüne ve yeteneğine olan abartılı güvenidir. Gurur, bir kimsenin bir başkası üzerinde hâkim olma ve üstünlüğünün başkaları tarafından kabul edilmesi arzusudur. Fakat eğer gurur onun büyük evrensel tutkularından birisi ise onun karşıtı olan korku da öyledir. Hobbes'a göre bu kesinlikle kaçınılması gereken büyük sorundur. Hobbes'a göre asıl olan doğa durumunda her an başınıza gelebilecek olan ölümün korkusu, belki biraz abartıyor ama, insanı her an yakalayabilecek olan ölüm korkusudur. Hobbes bunu vurgulasa ve biraz abartsa da korku basitçe ölüm korkusundan ibaret değildir. Korku sadece ölümden kaçınma değil ama aynı zamanda kaybetme korkusudur da, yaşam denilen yarışta kaybeden olma korkusudur. Korku, kaybeden olmanın utancını yaşamaktan kaçınma arzusudur. Bu iki tutkunun, gurur ve korku, açıkça sosyal bir niteliği vardır, biri yine kendi üstünlüğünün başkaları tarafından kabul edilmesi, korku ise utanç ve onursuzluktan kaçınma arzusudur.

Başkaları tarafından nasıl görüldüğümüz Hobbes'un ahlak psikolojisinde önemli bir yere sahiptir ve o bunun hepimizde var olduğunu söyler. Bunlar basitçe iki sınıf, iki

tür insanı temsil etmemektedir. Hepimiz bu çatışan iki unsura, kendini öne çıkarma ve kendini öne çıkarmanın sonuçlarından korkma unsurlarına sahibizdir. Hobbes için mesele bu tutkuları nasıl dizginleyebileceğimizdir? Hobbes'un en fazla dizginlemek istediği tutku gururdur. Aslında *Leviathan*'ın başlığı nereden gelmektedir, evet kim söyleyecek? Hatırlıyor musunuz? *Job, Book of Job*'da (Eyüp) Leviathan'ı gurur neslinin kralı olarak anmıştır. Kitap gururun üstesinden gelme hakkında İncil'e ait bir metafora dayanır. *Pulp Fiction* filminde o muhteşem konuşmayı hatırlarsanız, büyük Marsellus Wallace'ın söylediği gibi gurur asla yaramaz, sadece yaralar. Hobbes'a göre korku güvenilecek tutkudur, doğa durumunu terk etmemizi ve barışı aramamızı sağlayan şey akıl değil, korkudur, ölüm korkusudur. Hobbes, insanı barışa yönlendiren tutkunun ölüm korkusu olduğunu yazar. Ancak bu Hobbes'un doğal olarak iki tutkudan (gurur ve korku) korkunun daha güçlü bir tutku olduğunu iddia ettiği anlamına gelmemektedir. Hiç de değil. Kesinlikle bizim etrafımızda bile, Hobbes'a göre korkması gerektiği halde ölümden korkmayıp, onursuz yaşamaktansa ölümü seçen onurlu aristokrat, yaşamını feda etmeye hazır dindar, cennetin nimetlerinden faydalanmak isteyen diğerleri ve sadece getireceği onur ve saygı için Everest'e tırmanma riskini alan insanlar vardır. Ve bu *Leviathan*'ın daha geniş eğitici ve öğretici işlevinin bir kısmıdır; gururun tehlikesi ve barışın avantajını bize göstermek. Doğru yöneldiğinde korku barışın nedeni olur.

Bölüm 5. Doğa Kanunları

Korku bizi sivil topluma götürecek olan Hobbes'un çeşitli doğa kanunları dediği şeyin de temelidir. Hobbes'a göre doğa kanunları her insanın barışı amaçlamasını emreden akla dair bir ilke ya da genel kuraldır. Ve biz korkudan dolayı akıl yürütmeye başlar ve toplumun faydalarını görürüz, akıl tutkulara, korkuya dayanır. Hobbes için doğanın ilk ve en temel kanunu barışı bulmak ve onu sürdürmektir.

Sadece barışı aramakla kalmamalıyız. Hepimiz silahlarımızı ve her şey üzerindeki hakkımızı bir tarafa bırakmalıyız ancak etrafımızdakilerin de aynısını yapması şartıyla. Ve Hobbes bir sonraki adımda sivil toplumun kurulmasında bir çerçeve sağlayacak olan 19 doğa kanunundan bahseder, ben burada hepsine değinmeyeceğim. Hobbes bu kanunları, "kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma" şeklindeki Altın Kural'ın kendisindeki dengi olarak görür. Burada Altın Kural'ı Hobbes'un doğa kanunları olarak yeniden kaleme aldığını görüyoruz

ancak bu durum kafalarımızda birtakım soruların belirmesine neden olmaktadır. Doğru, değil mi? Doğa kanunlarının statüsü nedir? Bu kanunların ahlaki statüsü, eğer varsa, nedir? Gördüğümüz gibi Hobbes bazen doğa ve doğa kanunlarının fiziksel çekim kanunlarıyla aynı zorunlulukla işlediğini düşünen bir bilim adamı, proto-bilim adamı gibi yazmaktadır. Bu Hobbes'un insan davranışlarından bahsederken sıklıkla takındığı tutumdur. Biz açıklamaya çalıştığımız herhangi bir varlık gibi aynı fiziksel çekim kanunlarına tabiyizdir. Bu doğa kanunları hareket halindeki varlıkların daima ve zorunlu olarak nasıl davrandıklarını açıklarlar.

Aynı zamanda Hobbes bir ahlakçı olarak da yazmaktadır. Aklın ilkeleri ya da genel kuralları olarak bahsettiği doğa kanunlarına göre yaşama dair yıkıcı hiçbir şey yapılmamalıdır. Bu anlamda doğa kanunları ahlak kanunları, yani yaşama dair, kendi veya başkalarının yaşamına dair yıkıcı bir şey yapmamayı emreden ahlaki emirler olarak görünmektedirler. Ve bu ahlak yasalarına uyma ya da uymama gibi bir seçeneğimiz de bulunmaktadır. Eğer mekanik bir gereklilik veya geometrik bir gereklilik olarak bile var olsalardı, o zaman bu şekilde ahlak yasaları olamazlardı. Bu yasalar ancak ilişkide aksini yapabilme yeteneğimizde ifadesini bulan insan seçimi ya da irade varsa ahlak yasası olabilirler. Bu nedenle, “barışı ara” ve benzeri türünden doğa kanunları sadece insanların nasıl davrandığı konusunda açıklayıcı değildir. Aynı zamanda insanların nasıl davranması gerektiği konusunda tavsiye niteliği de taşırlar. Hobbes 15. bölümün sonunda doğa kanunları ile ilgili olarak şunları yazar: “aklın bu emirleri “kanunlar” olarak adlandırılı gelmiştir ancak bu yanlıştır; onlar insanlığın muhafazasına hizmet eden çıkarım ya da teoremlerdir.” Hobbes, bunlar uygun olmayan bir biçimde doğa kanunları olarak adlandırılı gelmiştir demektedir. Bu durumda eğer doğa kanunu olarak adlandırılmaları yanlış ise neden Hobbes aynı terimi kullanmaya devam ediyor? Neden bu “doğa kanunu” terminolojisini kullanmaya devam ediyor? Bir açıdan, bu basitçe Hobbes'un, Orta Çağ skolastiklerine, stoacılara ve belki de daha ötesine giden doğal hukuk geleneğine gösterdiği saygıdan kaynaklanıyordur. Hobbes için doğa kanunları ilahi emirler veya buyruklar değildir, kendi refahımızı güvence altına almak için pratik aklımızın bulunduğu en uygun kurallardır. Hobbes'un onları açıkladığı şekliyle doğa kanunları varsayımsal oldukları ölçüde kategorik emirler değildirler. Eğer X'i istiyorsan, Y'yi yapman gerekir gibi. Barış istiyorsan, elde etme yolları bunlardır. Burada Hobbes'un kendisini büyük ahlak

felsefesi geleneği içerisinde yerleştirilmesini görebilirsiniz. Ona göre doğa kanunları tek ve doğru ahlak felsefesidir.

Evet bunlar beni bazı eleştirilere veya Hobbes'un doğa kanunları kavramlaştırması hakkında birkaç soruya getirir. Daha önce de sorduğum gibi, doğa kanunlarını nasıl anlamlandıracağız? Bir taraftan Hobbes'un tek bir formüle indirgenebilecek olan doğa kanunlarının gerçek bir ahlaki içeriği varmış gibi görünmektedir: 'barışı her şeyin üstünde tut'. Herkesten daha çok Hobbes bizim nezaket (civility) erdemlerine değer vermemizi istemektedir. Diyebilirsiniz ki, bunlar tek kelimeyle 19 doğa yasasının emrettiği şeylerdir. Nezaket erdemi barış, hakkaniyet, adillik ve kurallara uygun davranmayı gerektirir. Hobbes'a göre barış ahlaki bir iyidir ve erdemler barışa yol açan davranış nitelikleriyken, erdemsizlik de savaşa yol açan davranış nitelikleridir. Savaşın zararlarını ve barışın yararlarını düşünün. Hobbes bu konuda şunları yazmıştır: "Böyle bir durumda, yani doğa durumunda, çalışma ya da çaba söz konusu değildir çünkü ürünleri belirsizdir. Sonuç olarak tarım yoktur, denizcilik yoktur, bir büyük güç gerektiren şeyleri hareket ettirmek için aletler yoktur, dünya yüzünün bilgisi yoktur, zaman hesabı yoktur, sanat yoktur, edebiyat yoktur, toplum yoktur ve en kötüsü sürekli bir korku ve vahşi ölüm tehlikesi vardır." Bu durum, Hobbes'un bizi doğa durumunda içine koyduğu varoluş durumudur ve orada saydığı, listelediği faydalardan hiç biri, yinelersek, bilgi, coğrafya, tarım, denizcilik ve inşa yoktur. Bunların hepsi barışın ürünüdür.

Bu noktada dikkatli bir okuyucu, ki sizlerin dikkatli okuyucular olduğunuzdan hiç şüphem yok, Hobbes'u ilkesi "barışa bir şans verin" olan bir ahlak felsefecisi olarak sunmakla biraz ileri gittiğimi söyleyecektir. Hobbes'un inandığı şey bu mudur? Neden barış en yüce iyidir? Neden adalet değil? Neden onur değil? Neden dindarlık değil? Neden sorgulanmış hayat değil? Barışı Hobbes için bu kadar üstün kılan şey nedir? Çeşitli nedenler hakkında Hobbes'dan birçok kez alıntı yaptım. Bunun bir nedeni aslında Hobbes'un sadece barışı yaşam kadar üstün tutmuş olmaması olabilir. Barış, yaşam için bir araçtır. Her varlık kendisini, kendi varlığını korumak, sürdürmek ve kendi istikrarlı durumunu devam ettirmek, tecavüzlere karşı koymak eğilimi taşır. Ona göre yaşamak hepimizin doğal hakkıdır. İnsanın kendisini korumak istemesi sadece biyolojik bir gerçeklik değildir aynı zamanda ahlaki bir haktır da. Her varlık kendi yaşamına yönelik temel bir hakka sahiptir. Biz sadece yaşam hakkına sahip olmayıp

aynı zamanda yaşamımızı korumak için ne gerekiyorsa onları yapma hakkına da sahibizdir.

Ve yine bu doğanın kaba bir gerçeği değildir. Hobbes için bu ahlaki bir haktır, insanın değeri ve onurunun kaynağıdır. Belki de Kant veya onun gibi bir filozofa atfetmem gereken insanlık onuru gibi bir doktrini Hobbes'a atfederek gerçekten biraz fazla ileri gittiğimi düşüneceksiniz. Ancak 10. bölümde Hobbes alaycı bir şekilde şunları yazmamış mıdır? “Bir insanın değeri bütün şeylerde olduğu gibi kendi fiyatıdır.” Bu iddia Hobbes'un sebebiyet vermeyi umduğu burjuva toplumunun vicdansızlığını göstermek için Karl Marx tarafından alıntılanmıştır. Sizce de Hobbes'un bu materyalizmi ve mekanik teorisi bireyin değerini azaltmıyor mu? Bunda doğruluk payı olabilir ancak kesin bir şey var ki, Hobbes yaşamı çok değerli hatta her şeyden değerli görmüş ve çok canlı bir tonla yaşamın ne kadar tehlikede ve kırılgan olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Eserin tamamı Hobbes'un yanlış inanç; gerçeği görmemizi, yaşamın değerini anlamamızı engelleyen yanlış inançlar ve öğretiler olarak gördüğü, örneğin ölümden sonrasına dair inançlar ve yaşamımızı değerli görmeyi engelleyecek her türlü inanç gibi şeyleri yok etmek çabası olarak görülebilir. Bu Hobbes'un hümaniteriyen yanı diyeceğim şeyin ahlaki temelini sağlar. Fakat bu hümaniteriyenizm de başka birtakım sorunlara yol açmaktadır. Peki, Hobbes'un bize yaşama değer vermeyi aşılama çabası, aynı zamanda risk almaktan kaçınma, çatışma ve düzensizlikten aşırı korkuya yol açmıyor mu? Yine Hobbes'un sürekli ve ısrarla ölüm korkusu ve yaşamın değerinden bahsediyor olması, biraz kabaca olacak belki ama, korkaklığın diğer ismi olmuyor mu? Hobbes'un yaşamın korunmasını en üstün ahlaki değer olarak sunması, güçlü *Leviathan*'ı bir korkaklar devleti haline getirmiyor mu? Aristoteles savaşta cesareti etiğinin merkezi erdemlerinden biri yaparken Hobbes cesareti ahlaki erdemler listesinden çıkarmıştır. Hatta bir yerde cesaretin bir tür düşüncesizlik olduğunu ileri sürmüştür. Örneğini ise düellolardan vermiştir, ona göre düello her zaman onurlu ancak kanunsuz olacaktır. “Düellolar çoğu zaman cesaretin sonucudurlar, ve cesaretin temeli daima güç ve yetenektir. Bununla beraber düellolar düşüncesiz konuşmanın ve taraflardan birinde veya her ikisinde onursuz olma korkusundan kaynaklanır.” Yani ona göre cesaret, bir tür kibir ve gereksiz gururdur ve başkasından daha az ya da küçük görünmeme isteğidir. Ve bir tür düşüncesizliktir.

Ve bu kuşku 21. bölümde Hobbes'un zorunlu askerlik meselesini oldukça ilginç ele alışında da devam eder. Bu bölümde Hobbes, savaşı orduların "karşılıklı kaçış"ı olarak tarif eder ve dahası, zorunlu askerlik konusunda "doğal ürkek insan" dediklerinin yani başka bir ifadeyle korkakların, bir tür izne tabi tutulmaları gerektiğini savunmuştur. Ona göre düşmana karşı savaşan bir askerin askerliği reddetmesini egemenin ölümle cezalandırabilme hakkı olmakla beraber eğer kişi kendi yerine yeterli bir asker bulabiliyorsa burada bir adaletsizlik yoktur. Yani Hobbes burada şunu demek istiyor, eğer yerine birini bulabiliyorsan neden askere gidesin ki? Savaşta ya da cesaretle hiçbir içkin erdem yoktur. Tam anlamıyla bugünkü gönüllü ordumuzun tarifi aslında, bu güç ve tehlikeli işi bizim için yapacak olan insanlara para veriyoruz. Soru şu ki, kurallar ve benzeri şeyler üzerinde ısrar eden Hobbesçu bir toplum bile, tamamen—

(Telefon sesi)

Herneyse, Hobbesçu bir toplum Hobbes'un kınar görüldüğü gurur ve şeref düşkünlüğü gibi erkekçe erdemler, yurttaş erdemleri olmadan var olabilir mi? Ralph Esposito'nun durumunu düşünün. Ralph Esposito kim diyeceksiniz, ismi Hobbes'un kitabının indeksinde mevcut değildir ancak Esposito 11 Eylül'den kısa bir süre sonra Brandford Kolej'e misafir olarak gelen New York City'den bir itfaiyecidir. Orada kendisi gibi her gün hiç tanımadığı insanları kurtarmak için yanan binalara dalarak canını tehlikeye atanlardan bahsetmiştir. İnsanlar bunu neden yapar ki? Bu acaba birtakım insanların Platon'un terimiyle *thumos*'u olduğundan mıdır? Yani gurur, cesaret, risk sevgisi olmadan herhangi bir toplum, ya da Hobbesçu toplum kendini sürdürebilir mi? Hobbes'un kendi toplumu bile itfaiye ya da polis olmadan yapamaz, eğer Hobbes'un risk sevmeyen psikolojisini ya da barışı arayıp çatışmadan kaçınmayı emreden 19 doğa kanununu benimserse neden birileri polis, asker, itfaiyeci ya da kısacası risk alan olsun ki? Neden birisi çıkıp kendi hayatını ülkesi için, ya da sırf başkalarına, tanımadığı ve muhtemelen hiçbir zaman tanımayacağı insanlar için tehlikeye atsın ki? Daha önce alıntı yaptığım bölümde Hobbes çalışmak, denizcilik ve keşiften söz etmişti. Zannedersen bunlar öyle ya da böyle bir şekilde risk gerektiren aktivitelerdir. Dolayısıyla bu durumu Hobbes'un sadece doğa kanunları ile açıklamak mümkün görünmemektedir. Bir toplum için başka ne gereklidir? Sizi kendisiyle baş başa bırakmak istediğim ve Çarşamba günü görüştüğümüzde yeniden ele alacağım soru budur. Toplumların Hobbes'un "doğal

ürkek insan"ına mı yoksa Ralph Esposito'ya mı ihtiyacı vardır? Ve evet, haftaya Çarşamba Hobbes'u bitiriyoruz.